Aspecte ale substantivizării în româna actuală. Forme de manifestare a substantivizării adjectivului

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

1. Substantivizarea, aspecte generale

Substantiv(iz)area este un tip special de *conversiune*[1] (de *schimbare a clasei lexico-morfologice* sau a *părții de vorbire*), constând în trecerea, fără afixe derivative, numai prin procedee morfosintactice, a unui cuvânt din altă clasă morfologică în clasa substantivului.

Se deosebeşte de *derivarea propriu-zisă (progresivă)*, în cazul căreia este posibilă, de asemenea, trecerea unui cuvânt din altă clasă în clasa substantivului, obținută însă prin ataşarea afixelor derivative (există sufixe lexicale care schimbă calitatea morfologică a bazelor, trecându-le în clasa substantivului; vezi derivatele: *frumos→frumus**eţe**, bun→bună**tate**, citi→citi**tor**, strecura→strecură**toare,** suge→sug**ar**, suferi→sufer**inţă**, primeni→primen**eală**, sfii→sfii**ciune,** patru→pătr**ime*** etc.).

Se deosebeşte şi de *derivarea regresivă*, care permite, de asemenea, schimbarea lexico-gramaticală a bazei, trecând-o în clasa substantivului (ex. *învăța→învăț, plăcea→plac (a fi pe placul cuiva), duce→ducă (dor de ducă), avânta→avânt, trăi→trai, zbura→zbor* etc.), dar această schimbare se realizează prin suprimare de afixe, mai exact, prin suprimarea sufixului verbal de infinitiv.

În cazul *conversiunii,* procedeele sunt în exclusivitate gramaticale: fie *morfosintactice,* prin preluarea caracteristicilor de flexiune ale noii clase (în cazul nostru, ale substantivului) şi prin aşezarea în contextele specifice clasei substantivului, fie în exclusivitate *sintactice,* adică fără indici morfologici, numai prin indici sintactici, constând în apariția în vecinătăți specifice şi cu funcții sintactice specifice substantivului.

Astfel, dacă are loc trecerea de la adverb la substantiv, acest tip de conversiune este marcată *morfologic* prin apariția flexiunii de tip substantival (*dedesubt**uri**, dedesubt**urile**, dedesubt**ului;** aproap**ele**, aproap**elui***), iar, *sintactic*, prin apariția în contexte specifice substantivului (sunt contexte precum: adjectivul pronominal şi contextul genitivului/ posesivului; vezi ***acest** dedesubt **al problemei**; aproapele **nostru***) şi cu funcții proprii substantivului, dar imposibile pentru adverb (*Nu cunosc **dedesubtu**l problemei* – forma nou obținută ocupă poziția de complement direct – *Mă uimeşte **dedesubtul** afacerii* – ocupă poziția de subiect). Modificări similare se produc în procesul substantivizării interjecției, proces în care, morfologic, interjecția primeşte flective de tip substantival (*of**ul**, ah**urile**, câr-mâr**-uri**, heirup-**uri***), iar, sintactic, trece din vorbirea directă (specifică interjecției) în cea indirectă, integrându-se în organizarea propoziției în pozițiile caracteristice substantivului („*Nu mai încăpea **câr-mâr**”* (Creangă), *M-am săturat **de heirup/ de** atâtea **heirupuri***).

Mijloacele ***morfologice*** de substantivizare includ aşa-numiții „clasificatori morfologici substantivali”[2], adică acele flective specifice substantivului (neîntâlnite în

BDD-V3897 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

flexiunea altor clase morfologice), care, ataşate unei baze, o includ *neechivoc* în clasa substantivului. Au această calitate, în ordinea frecvenței de apariție: a) articolele (hotărât şi nehotărât), legate semantic, prin funcția de individualizare, nemijlocit de substantiv; b) desinența ***-uri***, marcă a pluralului întâlnită numai la substantiv; c) desinența de vocativ ***–o***, întâlnită, de asemenea, numai la substantiv. O secvență cu structura: ***X-uri, X-uri+art.hot., X-art.hot., X-o*** aparține clasei substantivului, primele două cu informația suplimentară că substantivul are caracteristicile de plural şi de neutru, iar ultima, cu informația suplimentară că substantivul aparține vocativului şi că baza de la care provine este un adjectiv (*frumoaso!, cârno!, neagro!, şireato!*). Secvența cu structura ***un X*** este de tip substantival, indiferent de natura ambiguului ***un***: articol nehotărât, numeral, adjectiv pronominal nehotărât. Fac excepție structurile ***un X Nume***, unde X poate fi adjectiv sau locuțiune adjectivală (*un* ***astfel de*** *final, un* ***excelent*** *actor*). În cazul secvenței ***X-art***, lucrurile sunt mai complicate, căci această secvență poate caracteriza şi adjectivul, în condițiile antepunerii acestuia; vezi construcții ca: ***bărbata*** *femeie,* ***„copilele****-mi vise”,* ***„în sânul vecinicului*** *ieri”* (Eminescu), dar funcționează ca substantiv în absența unui centru substantival: *oful (nostru), trimisul (nostru), dragul (nostru), inocentul (de mine), vicleanul (de director).*

Mijloacele ***sintactice*** de substantivizare includ aşa-numitele „contexte diagnostice”, adică acele contexte (context-cuvânt, şi nu context-morfem) specifice substantivului: adjectivele demonstrative, în primul rând, şi, cu unele limite, adjecti-vele propriu-zise[3] (***acel*** *ceva,* ***acest*** *„de ce”,* ***neliniştitorul*** *„de ce”*). Pozițiile curente pentru substantiv: subiect şi complement necircumstanțial, deşi pentru unele tipuri de conversiune sunt concludente (substantivizarea adjectivului, a adverbului, a interjecției, a instrumentelor gramaticale), în alte cazuri, sunt incerte, deoarece caracterizează şi alte clase în afara substantivului (sunt neconcludente pentru substantivizarea pronumelui şi a formelor verbale nepersonale, care pot şi ele ocupa aceste poziții). În cazul acestor ultime clase, criteriul pozițiilor sintactice trebuie corelat cu celelalte criterii: cel morfologic şi cel al contextului diagnostic (vezi: ***nimicurile*** *acestea,* ***„Ceva”-ul*** *acesta mă sperie*).

Unele substantivizări sunt ***gramaticalizate****,* adică repetabile pentru cvasitotalitatea bazelor aparținând aceleiaşi părți de vorbire. Altele, fără să fie gramaticalizate, sunt totuşi ***curente***[4], fiind realizate cu aceleaşi procedee şi caracterizând un număr mare de baze ale aceleiaşi clase morfologice. Altele sunt cu totul ***accidentale***, având funcții stilistice şi /sau metalingvistice[5].

În cele ce urmează, interesul nostru se va concentra în exclusivitate asupra celor mai curente şi semnificative ***substantivizări gramaticalizate***, făcând abstracție de alte tipuri de substantivizare[6].

2. În categoria substantivizărilor gramaticalizate, poate fi inclusă situația **infinitivelor lungi**, care, aproape general, constituie o modalitate de substantivizare a bazelor verbale[7]. Deşi există verbe care nu acceptă infinitivul lung substantivizat (**apărerea, *dispărerea < apărea, dispărea, *constarea<consta, *crederea<crede, *depinderea<depinde, *dormirea<dormi, *mergerea<merge, *mieunarea<mieuna, *murirea<muri, *tuşirea<tuşi, *urârea<urî*[8] etc.), clasa acestora este mult mai puțin numeroasă decât a restului verbelor care admit forma de infinitiv lung substantivizat.

Formațiile în ***-re***, formații *gramaticalizate* (prin marea regularitate şi marea frecvență pe care o au), au ridicat, în lingvistica românească, o dezbatere teoretică privind

BDD-V3897 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

modul lor de formare, mai exact dacă aparţin *derivării* cu sufixul abstract ***-re*** sau *conversiunii* dintr-un infinitiv lung.

● Sunt, fără îndoială, *derivate* creaţiile din fondul vechi al limbii: *crezare, făcare, lingare, mulgare (reg.), născare, păscare, petrecare, pierzare, vânzare, zăcare*[9]. Argumentul îl constituie apartenenţa bazelor verbale conjugărilor cu infinitivul în *-e* (*a crede, a face, a linge, a naşte, a paşte, a petrece, a pierde, a vinde*) sau în *-ea* (*a zăcea*), al căror infinitiv lung este ***-ere*** (cu ***e*** accentuat sau neaccentuat), şi nu ***-are***, ca în formaţiile analizate. De altfel, pentru unele baze, există forme paralele, în raport de sinonimie (parţială), în ***-ere*** şi ***-are*** (vezi formele: *naştere –născare, facere – făcare, pierdere – pierzare, zăc**ere** – zăcare*).

● Interpretarea celorlalte formaţii în *–are/ -ere/ -ire/ -îre*, mult mai numeroase decât primele, ca formaţii obţinute prin „conversiune" sau „derivare sufixală", rămâne un fapt *de decizie*. Nimeni nu se îndoieşte că la origine, când exista un infinitiv lung verbal, trecerea în clasa substantivului a fost un procedeu de conversiune, permiţând diferenţierea lexico-gramaticală a celor două forme. Dată fiind apariţia *cu totul* izolată, *nefuncţională,* în stadiul actual de limbă, a infinitivului lung cu valoare verbală[10], există toate motivele să se susţină că astăzi avem a face cu derivare postverbală cu un sufix cu valoare abstractă[11]. Totuşi, pentru stadiul vechi, nu este greşită tratarea acestor formaţii (mai puţin cele în *-are* provenind de la verbele cu infinitivul în *-e* şi *-ea*) ca fiind obţinute prin „conversiune".

3. Tot în clasa trecerilor *gramaticalizate* se includ **supinele substantivizate**[12]. Şi deşi, ca şi în cazul infinitivului lung, nu toate bazele verbale admit substantivizarea supinului (**aparţinutul<aparţine, *bazatul<(se) baza, *beneficiatul<beneficia, *constatul<consta, *dururul<durea, *părutul<părea*)[13], fenomenul substantivizării supinului caracterizează un număr foarte mare de baze verbale, putând fi considerat ca gramaticalizat.

Substantivizarea supinului se obţine fie morfosintactic, mărcile morfologice (articularea, distincţiile de caz) fiind indici neechivoci de substantivizare (ex. *mers**ul** pe jos, consecinţele învăţatu**lui** pe dinafară, graţie cititu**lui***), fie în exclusivitate sintactic, adică prin aşezarea supinului în poziţii sintactice proprii substantivului, poziţii în care primeşte determinanţi tipic substantivali (adjectiv; ex. *S-a săturat de **atâta aşteptat, Orice stat şi aşteptat** în picioare mă oboseşte, **Acest dus** şi **întors** în toiul nopţii m-a obosit.*).

În cazul acestui tip de forme, se impun două distincţii:

● Să se deosebească supinul „substantivat" de cel „verbal". Trebuie remarcat că ambele utilizări ale supinului, inclusiv cel de tip „verbal", prezintă trăsături care le „îndepărtează" de caracteristicile verbului prototipic (aceasta este situaţia generală a formelor verbale nepersonale, iar, dintre formele nepersonale, este, în mod special, cazul supinului, care, spre deosebire de infinitiv şi gerunziu[14], prezintă „devieri" mai numeroase şi mai importante în raport cu verbul la mod personal). Indiferent de natura *mai verbală* sau *mai nominală* a supinului, supinul păstrează, în orice apariţie, într-un grad mai mare sau mai mic, şi trăsături de tip verbal[15]. Includerea în clasa supinului „nominal", deci în paradigma numelui, ţine de manifestările morfosintactice specifice substantivului (articulare, forme de caz, determinare prin adjectiv: *consecinţele **mersului** pe jos; **aşteptatul acesta** în picioare*), iar includerea în clasa supinului „verbal", deci în paradigma verbului[16], ţine în exclusivitate de manifestări sintactice tipice verbului. Supinul „verbal"

BDD-V3897 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

prezintă în comun cu verbul actualizarea complementului direct, deci a unui nominal legat direct, neprepoziţional, de verb (*Am* ***de citit*** *două* ***capitole****., Termină de* ***pregătit examenul****., Este capabil* ***de spus*** *direct* ***tot*** *ce are de spus., Este o tehnică simplă* ***de reparat asfaltul***), sau, în anumite construcţii, actualizarea subiectului (ex.: *Rămâne* ***de verificat soluţia*** *de către cercetători., Este important* ***de cunoscut adevărul*** *de către întregul grup.*). Şi chiar dacă, în raport cu verbul prototipic, există, în cazul supinului, limitări în construcţia cu un complement direct (supinul nu admite, de exemplu, realizarea printr-un clitic pronominal), *legarea directă* cu un nominal este o trăsătură sintactică de tip verbal[17].

● Să se deosebească supinul substantivat de participiul substantivat, confuzie posibilă, dată fiind omonimia celor două forme. Distincţia este una semantică: supinul substantivat este un postverbal abstract, denumind acţiunea, starea sau evenimentul, parafrazabil prin „faptul de a", în timp ce participiul substantivat este un postverbal non-abstract, denumind agentul sau pacientul, parafrazabil printr-o propoziţie relativă „cel care a făcut, a suferit o acţiune, cel care se află într-o stare". Să se compare: ***spusele*** *mele* (participiu substantivat, cu sensul „cele ce au fost spuse/ ceea ce a fost spus") cu ***spusul*** *pe dinafară* (supin substantivat, cu sensul „faptul de a spune"); *El este* ***alesul*** *nostru* (participiu substantivat, cu sensul „cel care a fost ales") cu ***alesul*** *grâului de neghină* (supin substantivat; actualizând sensul „faptul de a alege"); *un spital de* ***arşi*** (participiu substantivizat, dezvoltând sensul „persoană care este arsă, care a suferit starea de arsură") *vs.* ***arsul*** *mâncării de către gospodină* (supin substantivat, având sensul „faptul de a arde") etc.

4.0. Partea a doua a acestui studiu priveşte **substantivizarea adjectivelor**, inclusiv **a participiilor adjectivizabile**, substantivizări care, prin productivitate şi frecventele „lexicalizări"[18], pot fi considerate gramaticalizate. Dincolo de aspectele teoretice, cercetarea se va orienta spre aspectele uzului specific în *momentul actual* de limbă.

4.1. Substantivizarea adjectivului[19]

Se pot substantiviza atât adjectivele *calificative* (sau *evaluative*), cât şi cele *determinative* (*individualizatoare, clasificatoare*).

4.1.1. Substantivizarea adjectivului *determinativ/ individualizator*

Adjectivele *determinative* (*individualizatoare/ clasificatoare*) sunt acele adjective care restrâng referinţa substantivului la *o subclasă de referenţi* caracterizaţi prin aceeaşi proprietate/ trăsătură individualizantă[20]. Spre deosebire de articol şi de clasa determinanţilor (adjective demonstrative şi posesive), al căror rol este de „a specifica", din mulţimea indivizilor desemnaţi prin substantiv, un individ sau mai mulţi indivizi cunoscuţi, identificabili de către locutori, adjectivul determinativ acţionează asupra referinţei înseşi, restrângând-o la o subclasă/ subspecie a acesteia. Cele mai multe adjective determinative sunt de tip *relaţional*, întrucât stabilesc o „relaţie" (derivativă sau etimologică) cu o bază substantivală (*pol→ polar, Bucureşti→ bucureştean, parlament→ parlamentar, preşedinte→ prezidenţial, verb→ verbal, dreptunghi→ dreptunghiular, chimie→ chimic, universitate→ universitar* etc.). Clasa include însă şi adjective propriu-zise (vezi, de exemplu, adjectivele exprimând culori: *floare roşie vs. galbenă*)[21].

BDD-V3897 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

Adjectivele ***determinative/ individualizatoare*** *nu* satisfac testele „calificării”, dar satisfac testul „identificării”. Să se observe comportamentul unor adjective ca: *prezidențial, parlamentar*, *polar, şcolar, casnic, bucureştean, nocturn, verbal, nominal* etc., care nu satisfac testele „calificării”:

-testul gradării (**alegeri mai prezidențiale/ *mai parlamentare*[22]*; *alegeri foarte prezidențiale/ foarte parlamentare*);

-testul construcției exclamative (***ce prezidențiale** alegeri!; ***ce nominale** structuri!*);

-testul antepunerii (**parlamentarele alegeri, *prezidențialele alegeri*);

-testul satisfacerii tiparului N_2*de*N_1 (**parlamentarele/ *prezidențialele de alegeri*);

-testul coordonării cu un adjectiv calificativ (*alegeri *importante şi parlamentare; alegeri *corecte şi prezidențiale*), dar satisfac testul „identificării”, prin acceptarea vecinătății unei construcții partitive sau a adverbului restrictiv *numai* (*În sfera noastră de interes, au intrat **numai** alegerile **prezidențiale**/ **numai** alegerile **parlamentare; Dintre simptome,** importante, pentru diagnostic, sunt simptomele **nocturne***).

● Din punct de vedere *morfosintactic,* substantivizarea înseamnă suprimarea centrului de grup şi preluarea informației *gramaticale* a centrului de către determinant. Din punct de vedere *semantic,* determinantul preia şi informația centrului, ajungând să cumuleze *două informații*: informația substantivului absent, la care adaugă propria informație, cea de restrângere a mulțimii de indivizi/ de situații la o subclasă cu o anumită proprietate. Astfel, în construcția: *ca pe vremea când se pregătea de **prezidențialele** care l-au adus în al doilea tur de scrutin”. (RLit. 8, 2003, 31*), ***prezidențialele*** desemnează o „anumită specie de alegeri” (alegeri cu o anumită destinație), restrângând sfera de referință a centrului subînțeles.

● Recuperarea semantică a centrului absent se face fie anaforic, prin contextul lingvistic, fie printr-o raportare la o anumită situație de comunicare (la o stare de fapt) trăită/ cunoscută de locutori.

Să se compare:

(1) *S-a decis că **alegerile** parlamentare nu-şi vor schimba data, rămânând în discuție numai data **prezidențialelor.***

(2) *Discuția asupra **prezidențialelor** continuă.,*

unde *prezidențialele* din (1) cumulează, la sensul propriu, un sens „anaforic” preluat de la sursa referențială „alegeri”, sursă exprimată anterior, în timp ce *prezidențialele* din (2) cumulează, la sensul propriu, un sens dedus „extralingvistic”, cunoscut de vorbitori dintr-o anumită situație de fapt proprie comunității în care se emite mesajul. Fără această informație extralingvistică, adjectivul din (2) ar rămâne ambiguu, cum, de altfel, şi rămâne pentru o bună parte de locutori, cei lipsiți de informații extralingvistice (fie că sunt neinteresați de viața politică românească, fie că sunt rupți/ plecați de mult din comunitate). Fără o informație situațională specială sau fără o sursă referențială exprimată sau deductibilă anaforic, construcții ca următoarele rămân neexplicitate:

(3) *Banii de protocol şi banii de „**compensate**”* (RLit); *Scandalul **compensatelor** continuă* (RLib);

(4) *Chestiunea **adiționalelor** în dezbatere televizată* (RLib);

(5) *Se propun **anticipatele***;

(6) ***Internaționalii** sunt pe punctul de a fi uitați*;

(7) *De astă dată, **europenele** nu ne-au oferit mari satisfacții*;

BDD-V3897 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

(8) *Năstase acceptă eliminarea* ***agravantelor.*** *(apud* DCR_2*)*;

(9) *În ultimii ani, a avut câteva* ***personale****, care l-au impus definitiv*;

(10) ***Hexagonala*** *de curând încheiată (apud* DCR_2*).*

Uneori, „vagul" semantic (absența informației complete) este rezolvat prin relații anaforice (găsirea exactă, în text, a sursei referențiale sau „deducții" textuale asupra sursei), ca în:

(11) *"Păgubiții FNI au invadat sălile tribunalelor, interesele* ***respectivilor*** *fiind apărate de…"*(RLib);

(12) „*Legea mai stabileşte că pentru obținerea documentului oficial prin care se permit toate acestea,* ***respectivul*** *se poate adresa autorității în cauză"* (R.Lib),

unde *respectivii* (din 11) capătă citire anaforică exactă (*respectivii = păgubiții FNI*), iar *respectivul* (din 12), o citire anaforică aproximativă („cel vizat de legea în discuție").

Vezi şi exemplul (13): „*a respins* ***mingea;*** […] ***buclucaşa*** *a revenit la Moldovan;* […] *nemții plimbă* ***pârdalnica*** *în jumătatea proprie"* (*apud* Zafiu, 128), unde referința se obține strict anaforic, prin trimitere la sursa referențială *mingea.*

Alteori, „vagul" semantic (absența informației complete) se rezolvă atât anaforic, prin trimiterea la text, cât şi prin trimiterea la o situație extralingvistică; vezi în (14): (14) ***Orientali/Europeni*** *căutăm apartament ultraelegant, în cartierul…*, unde includerea enunțului într-o rubrică de *anunț publicitar,* precum şi informațiile extralingvistice asupra „închirierilor de preferință la străini" completează partea referențială absentă;
vezi şi (15), ***Matrimoniale***, unde o anumită aşezare în pagina de ziar, precum şi conținuturile anunțurilor publicitare incluse sub titlu rezolvă parțial „vagul semantic".

Acest „vag" este, uneori, cultivat de autorul însuşi, care, denumindu-şi articolul sau capitolul de carte prin titluri ca: ***Meteorologice, Ortografice*** (*apud* Zafiu)**,** preferă păstrarea unor termeni „generali", cu o semantică numai sugerată, nu şi total explicitată.

Același cuvânt, în funcție de contextul situațional de utilizare sau în funcție de vecinătățile de combinare, se decodează diferit, ca în: ***Stânga*** *primită l-a pus la pământ vs. După alegeri,* ***stânga*** *a devenit majoritară în parlament,* unde ***stânga***$_1$ semnifică „lovitură dată cu mâna stângă", iar ***stânga***$_2$, „deputații reprezentând în parlament opțiunile politice de stânga". Aceeaşi formă rămâne incomplet specificată într-o construcție ca: *La noi,* ***stânga*** *nu ştie ce face* ***dreapta***, fie pentru că stă în intenția vorbitorului păstrarea „vagului" de decodare, fie pentru că este nevoie de un context mai larg pentru dezambiguizarea completă. Aceste substantivizări prin elipsă sunt surse speciale de omonimie.

● În anumite condiții, procedeul substantivizării adjectivului determinativ duce la „lexicalizări", adică la conversiuni „permanente", având drept rezultat diferențierea a două cuvinte, iar, în planul interpretării, includerea, ca articole separate de dicționar, a formei substantivale şi a celei adjectivale. Situația nu este nouă (vezi mai vechile: subst. *roşie*, *vânătă*). Vezi şi mai recentele: *bienală-e, caracteristică-i, celular-e, centrală-e, cezariană-e, cincinal-e, constantă-e, consumabile, cosmetice, cotidian-ene, decolorant-ți, demachiant-e, depoluant-e, executiv-e, fixativ-e, insecticid-e, magistrală, plenară-e, tricolor*[23] etc., unele preluate ca atare din alte limbi, altele create în interiorul limbii române, clasa morfosintactică pe care o reprezintă (a adjectivelor determinative devenite substantive) fiind o clasă deschisă şi dinamică.

În recentul studiu al Floricăi Dimitrescu destinat „numelor de culori" (Dimitresu (2002),147-184), sunt înregistrate substantivizări ale adjectivelor determinative „de

BDD-V3897 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

culoare", unele (*galbeni „bani de aur", albişori „bani de argint", tricolor*$_1$ *„steagul naţional", verzii*$_1$*"legionarii"*), mai vechi în limbă, altele (*verzii*$_2$ *„ecologiştii", verzişori/ verzi*$_3$ *„dolari", tricolori*$_2$ *„jucători ai echipei naţionale"*), mai recente, procedeul punând în evidenţă atât natura lui recursivă, cât şi efectele de ambiguitate pe care le produce, acelaşi adjectiv substantivizat ajungând să desemneze lucruri diferite (vezi *verzii*$_1$ *vs. verzii*$_2$ *vs. verzii*$_3$).

4.1.1.1. Substantivizarea adjectivului determinativ în limbajele de specialitate

Procedeul descris apare nu numai în limbajul curent/ standard, ci şi în terminologiile ştiinţifice, în care, prin frecvenţă, poate fi considerat un procedeu curent pentru îmbogăţirea terminologică. În crearea termenilor de specialitate, asistăm la două etape:

(a) etapa de *subclasificare referenţială*, etapă importantă şi obligatorie în orice ştiinţă, având în vedere că ştiinţele operează cu clase şi subclase, care trebuie denumite. Denumirea are drept reflex, în plan terminologic, crearea *sintagmelor terminologice,* alcătuite dintr-un substantiv, reprezentând „clasa/ specia", şi un determinant (adesea, un adjectiv determinativ, dar poate fi şi grup prepoziţional) delimitând „subclasa/ subspecia". Vezi, pentru terminologia lingvistică, subclasele: *verbe tranzitive, intranzitive, inacuzative, impersonale, unipersonale, defective, neregulate, reflexive, copulative, agentive, non-agentive, cauzative, eventive, modale, aspectuale* etc., obţinute prin clasificări succesive, după criterii diferite de clasificare. Unele sintagme, la rândul lor, suportă alte subclasificări, ajungându-se la sintagme terminologice cu trei şi patru termeni, fiecare adjectiv determinativ nou adăugat realizând o partiţie suplimentară la cea anterioară; vezi, în terminologia lingvistică: [[[*propoziţii completive*] *circumstanţiale*] *temporale*]; [[[[*propoziţii completive*] *circumstanţiale*] *modale*] *comparative*]; [[*verb impersonal*] *reflexiv*]; [[*verb tranzitiv*] *non-agentiv*]) etc.

(b) etapa de *utilizare* a sintagmelor terminologice, când, din motive de economie (de concizie lingvistică), sintagmele terminologice se reduc la componentul lor *semantic esenţial*, la adjectivul determinativ, iar, dacă sunt sintagme cu mai multe adjective determinative, la ultimul adjectiv determinativ, care recuperează adesea, ca informaţie de clasificare, şi etapele clasificatorii anterioare. De exemplu, tipul lingvistic „comparativ" este obligatoriu şi „modal"; cel „modal" este obligatoriu şi „circumstanţial", iar cel „circumstanţial", obligatoriu şi „completiv". În alte situaţii, nu are loc o recuperare integrală a informaţiei clasificatorii absente, ultimul adjectiv nepurtând şi informaţia de clasificare anterioară. Astfel, în exemplele date, tipul „reflexiv" sau cel „non-agentiv" nu recuperează informaţia anterioară, „reflexivul" nefiind obligatoriu şi „impersonal" (există şi reflexive personale), iar „non-agentivul" nefiind obligatoriu şi „tranzitiv" (există şi non-agentive intranzitive).

Rezultatul îl constituie apariţia unor termeni noi, obţinuţi din substantivizarea adjectivelor determinative, termeni sinonimi cu sintagmele terminologice corespunzătoare.

Pe baza acestui procedeu, în terminologia lingvistică modernă s-au creat substantive de tipul: *abstracte, argumentative, anaforice, antecedente, deictice, delocutive, demarcative, derivative, cauzative, clitice, conative, conective, deictice, delocutive, demarcative, derivative, directive, ergative, inergative, evaluative, evidenţiale, expletive, factitive, fateme, flective, formative, functive, indiciale, interogative, jonctive, masive, nominale, performative, prezentative, relative, situative*[24] etc.

BDD-V3897 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

Pe baza aceluiaşi procedeu, în terminologia farmaceutică modernă, s-au creat substantive ca: (*apud* DOOM[2]: *antidepresive, anticoncepționale, antidiabetice, antigripale, antiluetice, antimalarice, antimitotice, antinevralgice, antipaludice, antipiretice, antireumatismale, antiseptice, antiscorbutice, antiter-mice, antitiroidiene, antitoxice, antitusive, antivirale, antivomitive*; *calmante, citostatice, coleretice, contraceptive, fortifiante, tranchilizante* etc.).

Ca şi în limbajul comun/ standard, unele creații substantivale astfel obținute pot fi sursă de ambiguitate, rolul dezambiguizator deplasându-se asupra contextului lingvistic; *performativele* pot fi „verbe" sau „construcții"; *relativele* pot fi „propoziții" sau „cuvinte"; *interogativele* pot fi „mărci interogative", „tipuri de propoziții" sau „tipuri de act de limbaj"; *directivele* pot fi „tipuri de act de limbaj" sau "tipuri de verbe şi de construcții"; *circumstanțialele* pot fi „propoziții" sau „părți de propoziție" etc. De aceea, o cerință de exercițiu lingvistic de felul: *Extrageți* ***circumstanțialele*** *dintr-un text* conține un grad mare de imprecizie, nefiind specificată clasa „de deasupra" circumstanțialelor: „propoziții" sau „complemente".

4.1.1.2. Efecte flexionare ale substantivizării adjectivului determinativ

Pe lângă consecințele *lexicale*, constând în creşterea numerică a inventarului de termeni *simpli,* în defavoarea *sintagmelor* terminologice şi, implicit, în *dublarea* inventarului terminologic, există importante consecințe *flexionare* ale acestui proces semantico-sintactic extrem de productiv:

● creşterea ponderii neutrului, căci formele provin, în cea mai mare parte, din adjective acordate cu substantive neutre (vezi: *substantive abtracte/ masive; adjective calificative/ cantitative; verbe factitive/ delocutive; acte directive/ injonctive; cuvinte relative/ deictice/ anaforice/ cataforice* etc.);

● creşterea, pentru pluralul neutru, a ponderii desinenței ***-e***, şi nu a desinenței ***-uri***, deşi ***–uri,*** în limba standard[25]**,** se află în mare revenire de productivitate. Cum nu apare în flexiunea adjectivului, acest ***-uri*** nu poate apărea nici la adjectivul substantivizat;

● creşterea ponderii substantivelor *masive pluralia tantum*, majoritatea acestor creații ajungând să se utilizeze de preferință la plural şi să desemneze „clase de termeni" (*clasa relativelor, a anaforicelor, a injonctivelor, a directivelor, a conectivelor* etc; pentru unele, nu există încă posibilitatea utilizării la singular: **un directiv, *un injonctiv, * un evidențial*).

4.1.2. Substantivizarea adjectivelor *calificative/ evaluative*

Adjectivele *calificative/ evaluative* sunt cele care aduc o „calificare" suplimentară extensiunii numelui (sintagma *un copil inteligent* conține două informații semantice: informația de a există „un individ cu trăsătura copil" şi cea suplimentară de a fi „inteligent").

Adjectivele calificative răspund pozitiv la testele „calificării" (vezi *supra*: ● testul gradării: *un om* ***mai inteligent*** *decât/ un om* ***foarte inteligent***; ● testul construcției exclamative, derivând din testul gradării, căci orice structură exclamativă este, implicit, intensivă (***ce inteligent*** *elev!,* ***ce cuminte*** *copil!*); ● testul antepunerii: ***inteligentul*** *elev,* ***faimosul*** *profesor*; ● testul satisfacerii tiparului N_2*de*N_1: ***prostul de*** *Ion/* ***prostul de*** *elev*[26]; ● testul coordonării cu alt adjectiv calificativ: *un om* ***inteligent şi harnic***).

BDD-V3897 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

În condițiile grupării cu un adjectiv determinativ, adjectivul calificativ este postpus acestuia, căci „califică" întreaga sintagmă: [[*un copil handicapat*] *inteligent*], [[*un copil român*] *inteligent*].

Exceptând adjectivele calificative cu topică obligatoriu antepusă (*bietul/ sărmanul/ săracul om*), celelalte adjective calificative pot primi şi ***utilizări „determinative",*** a căror marcare gramaticală se face fie prin vecinătăți „partitive" şi „restrictive" (***Dintre studenți,*** *mă interesează* ***numai*** *studenții* ***inteligenți***), fie prin restricții obținute cu ajutorul articolului hotărât, eventual dublat de articolul demonstrativ (***Dintre studenți,*** *mă interesează studenții* ***(cei) inteligenți***). Prezența articolului demonstrativ este un semn suplimentar de utilizare „determinativă" a adjectivului calificativ, după cum izolarea unui adjectiv este un semn de utilizare „calificativă" a acestuia; vezi: *Copiii,* ***inteligenți,*** *înțeleg lucrurile mai bine decât adulții*, unde indivizii, deja identificați, primesc o calificare suplimentară, calificare privind întreaga clasă de indivizi specificați cu trăsătura „copil"[27].

4.1.2.1. În operația de substantivizare a adjectivului calificativ, constatăm următoarele compatibilități şi incompatibilități:

(1) *Dintre studenți, au fost aleşi* ***inteligenții.***
(2) *„De această strategie nu se pot teme* ***decât naivii"*** (RLib, supliment)
(3) *Dintre studenți, au fost aleşi* ***cei inteligenți.***
(4) *Dintre studenți, au fost aleşi* ****mai inteligenții/ *foarte inteligenții.***
(5) *Dintre studenți, au fost aleşi* ***cei mai inteligenți.***
(6) *Dintre studenți, au fost aleşi* ***cei foarte inteligenți.***
(7) *Dintre studenți, au fost aleşi* ***unii mai inteligenți/ unii foarte inteligenți.***
(8) *Dintre studenți, au fost aleşi* ***alții mai inteligenți/ alții foarte inteligenți.***

Utilizările (1), (2), (3), în raport cu (4), pun în evidență că „gradarea" este o barieră pentru substantivizare. Exemplul (5), care pare să spună că substantivizarea este admisă totuşi în cazul superlativului relativ, trebuie interpretat cu toată prudența, dată fiind posibilitatea interpretării pronominale a componentului ***cei*** „aceia mai inteligenți". Interpretarea este susținută şi de construcția (5), unde superlativul absolut (*foarte inteligenți*) apare în condițiile aceluiaşi ***cei***, precum şi de construcțiile (7-8), unde gradarea apare fără echivoc în condițiile unui cap de grup pronominal (*unii, alții*) şi, implicit, ale păstrării naturii adjectivale a adjectivului.

Utilizările „partitive" din (1),(2),(3) (vezi, în (1,3), utilizarea prepoziției partitive *dintre,* iar, în 2, utilizarea restrictivului *decât*) şi blocarea substantivizării în cazul gradării (vezi 4) conduc spre observația că substantivizarea are loc în condițiile utilizării contextual „determinative" a adjectivului calificativ *inteligenți*. Totuşi, construcții cu adjectivul substantivizat în ipostază pur „calificativă" nu sunt total inacceptabile, substantivizarea fiind posibilă şi în construcții cu articulare nehotărâtă sau fără articulare:

(9) *„să se strice un car de mațe pentru* ***o zgârcită*** *şi-****o cărpănoasă!"*** (*Adameşteanu*),
(10) *În asemenea excursii, merg* ***snobi*** *şi proaspăt* ***înstăriți***.

4.1.2.2. O substantivizare specifică adjectivelor calificative apare în următoarele tipare de construcție:

(a) în tiparul apozițional N_1N_2: *fata,* ***fățarnica***; *Ion,* ***nebunul*****;** *el,* ***fățarnicul***;
(b) în tiparul N_2***de***N_1: ***nebuna de*** *profesoară*; ***ipocrita de*** *mătuşă;* ***„moapsa de*** *proprietăreasă",* ***„amărâta*** *asta* ***de*** *pensie"*;

BDD-V3897 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

(c) *„Că mai are dreptate şi **cața de** cumnată-mea”*, *„**capra de** cumnată-mea”* (Adameşteanu);

(d) în structuri vocative: ***Dragule!, Scumpule!, Iubito!, Şireato!, Proasto!***;

(e) în enunțuri „generice” (în proverbe): *„**Arogantul** se are doar pe sine”; „Nada se întinde **vanitosului** ca peştelui, nu pentru a-l hrăni, ci pentru a-l prinde”*(Iorga); ***Leneşul** mai mult aleargă, **scumpul** mai mult păgubeşte.*

Tiparul (c) permite includerea pe prima poziție a unui forme la origine substantivale[28]. Procesul derivativ este mai complicat: întâi, are loc o utilizare adjectivală „calificativă” a substantivului (*cumnată-mea este cață, capră*), iar, în a doua etapă, se produce „substantivizarea” adjectivului intermediar, el însuşi provenit din substantiv.

Tiparele (b-c) deschid posibilitatea „calificării” pentru componente (substantive proprii şi pronume personale) care, în mod curent, nu acceptă calificarea, neadmițând ataşarea imediată şi neizolată a unui adjectiv (*Nicolae *nebun, tu *vanitos,* dar *nebunul de Nicolae, vanitosul de tine*).

Pentru (a,b,c), dezambiguizarea componentului implicat de centru se face contextual (anaforic, în (a); cataforic în (b-c)), sursa referențială, existentă obligatoriu în enunț, anticipând centrul (*Ion=nebunul*) sau succedându-l (*nebuna=profesoară, ipocrita=mătuşă*). Pentru (d), tipar al adresării directe, dezambiguizarea este deictică, contextul situațional asigurând identificarea persoanei. Pentru tiparul (e), citirea generică exclude orice fel de ambiguitate, căci articolul hotărât, funcționând aici ca un cuantificator universal, permite decodarea într-un singur fel: „orice individ care are proprietatea *arogant/ vanitos/ leneş/ scump*”, cu singura informație suplimentară a unui „individ cu trăsătura +Uman”. Informația provine din caracteristicile selecționale ale adjectivelor *arogant, vanitos, leneş, scump* (*”cel care se scumpeşte”*), care nu se pot combina decât cu regenți „umani”.

4.2. Substantivizarea participiului

Trăsătura substantivizării participiului derivă din natura *adjectivală* a acestuia. De aceea, este legată nemijlocit de posibilitatea participiului de a se „adjectiviza”.

Ca şi alte adjective, şi adjectivele participiale se pot substantiviza fie prin mijloace morfosintactice (vezi: ***Aleşii poporului** ne-au trădat aşteptările., **Învățații secolului** trecut aveau o pregătire enciclopedică.*), fie prin mijloace exclusiv sintactice, deci prin aşezare în contexte tipic substantivale (vezi: *Spune **vrute şi nevrute,*** unde participiul ocupă poziția de complement direct; *Sunt rechemați **câțiva trimişi** de peste hotare*, unde participiul ocupă poziția de subiect şi apare în vecinătatea unui adjectiv cantitativ; *spitalul **de arşi, din auzite**, **din văzute***, unde participiile apar în context prepozițional, iar, în prima construcție, are şi funcția de atribut).

Nu se pot substantiviza însă decât *participiile adjectivizabile*. Şi, deşi, în mod curent, adjectivul românesc este adjectivizabil, exisă o clasă numeroasă de verbe al căror participiu nu se poate adjectiviza[29].

● Nu se adjectivizează participiile verbelor inergative[30], care, în raport cu cele inacuzative[31] şi cu cele tranzitive, se disting, în mod curent, prin particularitatea de a nu-şi adjectiviza participiul: **copil înotat, *câine lătrat*, **pisică mieunată, *om sforăit, *cal nechezat, *copil tuşit*, **copil strănutat.*

● Nu se adjectivizează nici participiile altor verbe intranzitive, unele chiar inacuzative: **vânt adiat, *copil murit, *copil tremurat, *copii depinşi de părinți, *copil*

BDD-V3897 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

sinchisit de…; vezi şi alte intranzitive: **elev comportat bine, *copil beneficiat de bursă,* inclusiv unele copulative[32]: **copil părut bolnav* etc.

● De observat că toate participiile neadjectivizabile provin de la verbe intranzitive non-agentive, care actualizează fie pacientul, fiind deci inacuzative (**vânt adiat*), fie beneficiarul (**copil beneficiat de bursă*), fie experimentatorul (**copil sinchisit de*) etc.

● O formă participială omonimă, după cum provine de la un verb tranzitiv, de la unul inacuzativ sau de la un verb inergativ (în situații de omonimie), se poate adjectiviza sau, dimpotrivă, nu admite adjectivizarea (vezi: *lână toarsă* (de la verbul tranzitiv) *vs*. **pisică toarsă* (de la verbul inergativ)*; om acționat în judecată* (de la verbul tranzitiv) *vs*. **om acționat corect* (de la un intranzitiv inergativ)*; praf aspirat* (de la tranzitiv) *vs*. **sportiv aspirat la titlul olimpic* (de la un intranzitiv inergativ)*; femeie asistată la naştere* (de la un tranzitiv) *vs*. **femeie asistată la durerea celorlalți* (de la un intranzitiv inergativ).

● Nu există o relație necesară între satisfacerea structurii pasive şi satisfacerea structurii adjectivale. Există participii ale unor verbe tranzitive care nu pot apărea în structuri pasive, dar pot apărea în construcții adjectivale. Vezi: **Banii sunt avuți de mine,* dar *banii avuți în buzunar*. Este şi cazul verbelor tranzitive psihologice, cu experimentatorul în poziția obiectului direct, care nu satisfac structura pasivă, dar care apar în construcții adjectivale: *copil uimit, entuziasmat, pasionat, copleşit de durere*.

În concluzie, inventarul de participii care nu se pot adjectiviza depăşeşte, în cazul intranzitivelor, clasa inergativelor, iar, în cazul tranzitivelor, nu coincide cu clasa celor pasivizabile, depăşind-o, ca număr, pe aceasta. Pentru chestiunea în discuție, nu poate fi vorba de substantivizarea participiului (realizată obligatoriu prin intermediul utilizării lui adjectivale) decât în cazul *participiilor adjectivizabile*.

În funcție de tipul de verb al cărui participiu se foloseşte, adjectivul participial păstrează trăsături de tip verbal sau, dimpotrivă, se „îndepărtează", în mai mare măsură, de natura verbală a bazei. Dacă participiul provine de la un verb agentiv, „originea" verbală a acestuia este mai transparentă, iar dacă participiul provine de la un verb non-agentiv, de stare, natura verbală se manifestă într-un grad mai mic, adjectivul participial, de tip *evaluativ,* pierzând în mai mare măsură caracteristicile verbale[32].

Anumite trăsături de tip verbal (mult limitate) se manifestă însă pentru *orice* tip de participiu. Aceste trăsături sunt „transferate" integral în construcția substantivizată, manifestându-se, în plan sintactic, prin prezența unor determinanți de tip verbal şi a unor roluri tematice caracterizând verbul. Să se observe determinanții din construcții ca**: *mai sus** indicații, trimişii **în străinătate pentru specializare**, plecații **în război**, rămaşii **acasă,** răniții **la cap,** dispăruții **de la fața locului**).*

4.3. Efecte generale ale substantivizării adjectivului şi a participiului

Indiferent de tipul de substantivizare, efectele în plan sintactico-semantic sunt comune:

● restrângerea grupului sintactic, prin eliminarea centrului de grup;

● concentrare sintactico-semantică a grupului asupra unuia dintre componente (adjectivul substantivizat);

● creşterea rolului contextului în decodarea grupului nominal, prin „legarea" centrului substantivizat de context (de contextul lingvistic sau situațional). În condițiile

BDD-V3897 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

unui substantiv prototipic ca centru, acesta, plin referențial, nu are nevoie de „legare”, fiindu-şi suficient lui însuşi. În condițiile substantivizării adjectivului/ participiului, „legarea” este absolut necesară pentru dezambiguizare. În situații de „nelegare” contextuală şi în absența informațiilor extralingvistice provenind dintr-un fond comun de cunoştințe (vezi construcții din registrul colocvial-popular: *„Ştii, dragă,* ***fostul*** *mi-a tăiat azi calea; l-am evitat cât am putut”* sau un titlu de ziar ca: *„Morala şi ambiția la* ***un fost***” (RLit)), participiile substantivizate şi, implicit, enunțurile care le conțin rămân ambigue (*fostul soț?, fostul director?, fostul ministru?, fostul demnitar?, fostul nomenclaturist?* etc.).

NOTE:

---

[1] Pentru accepția termenilor *conversiune* şi *substantivizare*, ultimul, ca tip de conversiune, vezi DSL_2, 143, 516; vezi şi Dindelegan (1992a), 26-35, şi Groza (2000).

[2] Pentru conceptul de *clasificator* (*flexionar vs. sintactic*), vezi Dindelegan (2002a), 36 şi urm.

[3] Există o clasă restrânsă de pronume care acceptă determinarea prin adjectiv (*ceva interesant, altceva nou, nimic nou*), adjectivul neapărând, în acest caz, ca marcă sintactică de substantivizare.

[4] Pentru unele aspecte ale *substantivizării pronumelui, a numeralului, a gerunziului, a adverbului, a interjecției,* vezi Dindelegan, *op.cit.,* 28-29,30,32. Pentru cazul special al numeralului, care oscilează între utilizarea *accidental* substantivală şi utilizarea *normal* (*matricial*) substantivală, vezi Dindelegan (2003), capitolul destinat numeralului.

[5] Clasa ***substantivizărilor accidentale*** este constituită din substativizări cu funcție stilistică şi metalingvistică.

● Substantivizări ca: (*„mă iubeau nespus –mi-au spus şi mie* ***nespus-ul*** *în față”; „Mi s-a părut, am mai zis, un număr slab. Alcătuit din gemete ultime, din* ***<Ce să mai…>-uri*** *lehămetite”* (Goma III); *„****ştiați că-uri****”*(*apud* Groza (2000), 343) sunt uşor de recunoscut, dată fiind prezența indicilor morfologici de substantivizare: articol, desinențe specifice substantivului. Prin substantivizări ***autonimice***, orice cuvânt, grup sintactic sau orice fragment de enunț (fără nici o limită) poate fi substantivizat, substantivizarea autonimică însemnând utilizarea unui semn/ fragment de semne nu pentru a trimite la sensul „real”, ci pentru ***a se autodesemna***.

● Unele substantivizări, precum substantivizarea formelor verbale personale, sunt cu totul inedite, spectaculoase, apărând în limbajul poetic, cu o evidentă funcție stilistică (*Cu animale vii/ încăpute* ***în a fi***; *Eroarea este îndepărtată* ***de este****/ Eroarea este* ***estele*** *fără să fie el*; *Falstaff, ah, Falstaff/* […] *ființare marcată la mijloc* ***cu sunt*** (Nichita Stănescu) (*apud* Murăruş (2000), 189). Chiar şi în poezie, ele sunt posibile numai într-o sintaxă ca cea a lui Nichita Stănescu, ale cărei intenții, urmărite programatic, constau tocmai în violarea regulilor sintactice ale limbii şi înlocuirea cu reguli proprii, de natură subiectivă.

[6] Pentru cazul special al substantivizării unităților frazeologice verbale, vezi Groza (2000), 337 şi urm.

[7] O amplă analiză a fenomenului apare în Carabulea, Popescu-Marin (1967), 277-320. Mai nou, problema este reluată de Stan (1998).

[8] O listă mai bogată a verbelor care nu admit infinitivul lung substantivizat apare în Cornilescu (1999), 489-490 (vezi şi: **râderea, *respirarea, *muncirea, *călătorirea, *sforăirea, *lătrarea, *locuirea, *plouarea, *urlarea*; de observat că am eliminat formele mai puțin sigure). Autoarea stabileşte o relație între tipul de verb şi compatibilitatea *vs.* incompatibilitatea cu infinitivul lung sau cu supinul substantivizat, verbele inacuzative (ergative) admițând ambele tipuri de substantivizare, în timp ce verbele inergative, numai supinul substantivizat, nu şi infinitivul. Şi chiar dacă nu poate fi vorba de o relație absolut obligatorie (*a muri,* de exemplu, este inacuzativ şi nu acceptă nici una dintre formele de substantivizare: **murirea, ?muritul*), totuşi o *preferință,* în sensul celor observate de Cornilescu (1999), se poate constata.

[9] Pentru listă, vezi Carabulea, Popescu-Marin, *art. cit.,* 285.

[10] Apariția actuală a infinitivului lung cu valoare verbală este extrem de limitată, conservându-se numai în câteva construcții *fixe* de condițional inversat cu valoare invectivă (*Dar-ar dracu-n tine!, Fir-ai să fii!*). Dată fiind această situație, se poate vorbi despre totala eliminare a infinitivului lung cu valoare „verbală”.

BDD-V3897 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

[11] Soluția derivării, implicit a „lexicalizării" sufixului apare în Carabulea, Popescu-Marin, *art. cit.* Vezi aceeaşi interpretare în Coteanu, Forăscu, Vrănceanu (1985), 216.
[12] Pentru substantivizarea supinului, vezi Carabulea, Popescu-Marin, *art.cit.*; vezi şi Stan, *lucr. cit.* Pentru relația cu infinitivul substantivizat, vezi Cornilescu, *art.cit.* Pentru caracterizarea sintactică a structurilor substantivizate cu supin, pentru dubla lor natură: verbală şi nominală şi pentru gradele de nominalizare caracterizând diversele tipuri de supin şi pentru comparația cu alte forme verbale nepersonale, vezi Dindelegan (1992b), 128-134.
[13] Singurul tipar sintactic în care, deşi cu valoare substantivală, poate apărea supinul *oricărui verb*, inclusiv al verbului *a fi,* este tiparul prepoziţional tematizat: ***De văzut**, am văzut multe; **De fost**, am fost şi eu* (vezi întreaga discuție în Dindelegan (2001), 5-14). În alte tipare cu supin substantivizat, inventarul de verbe care acceptă acest tip de substantivizare, deşi numeros, nu este totuşi general, supinul substantivizat nefiind posibil pentru orice verb.
[14] În Dindelegan (1976), 135-136, se stabileşte o ierarhie a gradelor de nominalizare, implicit a gradelor de „deviere" față de comportamentul verbului prototipic. În raport cu infinitivul şi gerunziul, care păstrează capacitatea de a lexicaliza un subiect propriu, păstrează posibilitatea de a primi clitice pronominale de acuzativ şi prezintă forme distincte de diateză, supinul, lipsit de toate aceste caracteristici, este mai „deviant" decât primele două.
[15] Chiar şi în construcțiile cu flexiune şi sintaxă substantivală, natura verbală a „bazei" se face simțită prin păstrarea (totală sau parțială) a grilei de roluri tematice caracterizând verbul sau prin capacitatea de a primi determinanți temporali, aspectuali şi modali, tipici verbului (vezi: *culesul **treptat** al porumbului **de către**...**cu maşini** specializate,* unde, deşi cu flexiune şi sintaxă substantivală, supinul primeşte trei roluri provenind de la verb: pacientul, agentul şi instrumentul, precum şi un determinant aspectual).
[16] Într-un excelent articol al Valeriei Guțu Romalo (Guțu Romalo (1964), 59-68), autoarea, constatând diferențele de comportament dintre două utilizări ale supinului, propune testele de recunoaştere a paradigmei „verbale" *vs*. „nominale", după cum forma analizată satisface sau nu un context diagnostic al verbului, şi anume: vecinătatea obiectului direct. Aparține paradigmei verbale supinul din construcții ca: *Continuă **de spus neadevăruri***, *Se satură **de spus neadevăruri***, dar nu aparține paradigmei verbale, ci unei paradigme nominale supinul din construcții ca: *Participă la **strânsul recoltei**, Am plecat la **strâns de fân***. Toate studiile ulterioare destinate supinului preiau, într-o formă sau alta, şi fructifică această idee.
[17] Cf. Dindelegan (2003), articolul destinat gradelor de tranzitivitate, unde supinul, deşi admite combinarea directă cu un nominal, se află, în raport cu alți regenți tranzitivi, pe treapta „cea mai de jos" a tranzitivității.
[18] Prin *lexicalizare,* avem în vedere aici numeroasele situații de substantivizare a adjectivului/ participiului devenite „permanente", deci acceptate şi interpretate ca intrări distincte de dicționar.
[19] Vezi, în completarea celor aici discutate, două ample studii destinate problemei: Diaconescu (1962), 197-278; Coja (1962), 279-183.
[20] Pentru adjectivele cu rol de restrângere a referinței la *subclase de referenți*, vezi Touratier (2000), 143.
[21] În condiții speciale de utilizare a articolului, clasa „captează" şi adjective calificative/ evaluative, care, grație articolului, ajung să restrângă referința substantivului la subclase de referinți cu o anumită proprietate ; vezi *infra,* § 4.1.2.
[22] Trăsătura nesatisfacerii contextelor de gradare, deşi are o valoare cvasigenerală, trebuie urmărită diferențiat de la o utilizare la alta, în funcție de „proprietatea" reală pe care o exprimă. În cursul acestui articol, de exemplu, adjectivele determinative *nominal, verbal,* negradabile în condiții curente, au fost folosite la comparativ (vezi: *natura **mai nominală**/ **mai verbală** a supinului*), plecând de la observarea existenței unei *ierarhii* a gradelor de nominalizare, unele utilizări ale supinului fiind „mai nominale", iar altele „mai verbale".
[23] Pentru alte exemple: *sanitare, chimicale, electrocasnice, suculente*, vezi Nedelcu (2002).
[24] Pentru creațiile noi din terminologia lingvistică, vezi Dindelegan (2002b), 47-56.
[25] Pentru situația revigorării lui ***-uri*** în româna actuală, exceptând creațiile obținute prin substantivizarea adjectivelor, vezi Dindelegan (2002a), 41; vezi şi alte indicații bibliografice incluse aici.
[26] Testul satisfacerii tiparului N_2*de*N_1 se aplică numai pentru „calificări" din sfera „negativă" (vezi Coja, *art. cit.*; vezi şi ample analize pentru corespondentele franțuzeşti datorate lui Milner (1978) şi Ruwet (1982)). Nu este exclusă nici posibilitatea utilizării şi pentru proprietăți „pozitive", dacă există o intenție vădit ironică (*deşteptul*/ *fericitul de tine!*) sau dacă modul de percepție al proprietății de către locutor este „negativ" (*darnica de Ioana!*). Nu trebuie trecut cu vederea faptul că proprietățile evaluative (din prima poziție a tiparului sintactic) sunt de tip subiectiv, percepția lor fiind, în anumite limite, variabilă de la un locutor la altul.

BDD-V3897 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

În Milner (1978), 202-204, se atrage atenția asupra non-autonomiei referențiale a componentelor din (A): ***cretinul** de profesor!*, trăsătură diferențiatoare față de (B): *Profesorul este **cretin***, unde *cretin* este autonom, însemnând că „un individ identificat şi având calitatea de profesor este şi cretin". În consecință, se deosebeşte un $cretin_1$, din (B), autonom referențial, de un $cretin_2$, din (A), non-autonom, cu o interpretare situațională, modalizantă. Şi deşi se stabilesc diferențe semantice sensibile între $cretin_1$ şi $cretin_2$, *numai adjectivele calificative* (în discuția noastră, numai adjectivele de tipul $cretin_1$) pot satisface structura non-autonomă (A). De aceea, structura de tip (A) poate servi drept test al „calificării".

[27] Vezi Touratier (2000), 143-144.

[28] De văzut Noailly (1990), o amplă lucrare privind utilizarea „adjectivală" a substantivului, fenomen care poate fi urmărit, cu trăsături similare, şi în română.

[29] Detalii pentru acest aspect apar în Dindelegan (2003), în studiul destinat participiului.

[30-31] Distincția dintre verbele *inacuzative (ergative)* şi *inergative* este de dată recentă şi priveşte verbele intranzitive din gramatica tradițională (vezi DSL_2, 274). Prima clasă (a verbelor inacuzative) priveşte intranzitivele care aşază argumentul/ actantul Pacient în poziția de subiect, fără ca verbul să apară într-o construcție pasivă (tipul: *Profitul creşte/ scade, Fântâna seacă, Copilul cade, Copilul pleacă/ ajunge acasă* etc.). A doua clasă (clasa inergativelor) priveşte intranzitivele de tip agentiv, care aşază în poziția subiectului Agentul (tipul: *Copilul aleargă/ merge/ înoată/ se plimbă*). Distincția sintactico-tematică se corelează şi cu o distincție gramaticală, manifestată, în română, *aproape* cu regularitate prin adjectivizarea *vs.* non-adjectivizarea participiului.

[32] Cele mai multe copulative acceptă adjectivizarea participiului: *țări **foste comuniste**/ **devenite libere**/ **rămase neschimbate***; fac excepție *părea, însemna*.

Bibliografie utilizată:

Carabulea, Popescu-Marin (1967) = Elena Carabulea, Magdalena Popescu-Marin, *Exprimarea numelui de acțiune prin substantive cu formă de infinitiv lung şi de supin,* în „Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română", vol. al IV-lea, Edit. Academiei, p.277-320

Coja (1962) = Ion Coja, *Substantivarea adjectivelor care denumesc însuşiri omeneşti negative,* în „Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română", vol. al III-lea, Edit. Academiei, p. 279-284

Cornilescu (1999) = Alexandra Cornilescu, *Romanian nominalizations: case and aspectual structure,* în „Linguistics", 37 (2001), 467-501

Coteanu, Forăscu, Vrănceanu (1985) = Ion Coteanu, Narcisa Forăscu, Angela Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană. Vocabularul,* ediție revizuită şi adăugită, Bucureşti, Edit. Didactică şi Pedagogică

Diaconescu (1962) = Ioana Diaconescu, *Substantivarea adjectivului în limba română,* în „Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română", vol. al III-lea, p.197-278

Dimitrescu (2002) = Florica Dimitrescu, *Despre culori şi nu numai. Din cromatica actuală,* în Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale,* Edit. Universității Bucureşti, p.147-184

Dindelegan (1976) = Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa limbii române. Sintaxa grupului verbal,* Bucureşti, Tipografia Universității Bucureşti

Dindelegan (1992a)= Gabriela Pană Dindelegan, *Teorie şi analiză gramaticală,* Edit. Coresi SRL

Dindelegan (1992b) = Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxă şi semantică. Clase de cuvinte şi forme gramaticale cu dublă natură,* Bucureşti, Tipografia Universității Bucureşti

Dindelegan (2001) = Gabriela Pană Dindelegan, *Un tipar sintactic de „tematizare forte": De văzut, am văzut destule,* în „Limba şi literatură", Bucureşti, SSF, vol. I-II, 2001, p.5-14

Dindelegan (2002a) = Gabriela Pană Dindelegan, *Formații substantivale recente şi rolul „clasificatorilor" în actualizarea lor contextuală,* în Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale,* Edit. Universității Bucureşti, p. 31-46

BDD-V3897 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

Dindelegan (2002b) = Gabriela Pană Dindelegan, *Din nou despre terminologia lingvistică. „Adaptarea" morfosintactică a noilor termeni, id.,*p. 47-56
Dindelegan (2003) = Gabriela Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări,* Bucureşti, Edit. Humanitas (sub tipar)
DSL_2 = Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii,* Bucureşti, Edit. Nemira, 2001
Groza (2000) = *Aspecte ale substantivării frazeologismelor verbale în limba română actuală* (revistă universitară sud-coreeană), p. 337-349
Guțu Romalo (1964) = Valeria Guțu Romalo, *Un procedeu distribuțional de delimitare a paradigmelor,* în SCL, XV (1964), 1, 59-68
Milner (1978) = J.-C. Milner, *De la syntaxe à l'interprétation. Quantités, insultes, exclamations,* Paris, Le Seuil, 198-251
Murăruş (2000) = Oana Chelaru-Murăruş, *Nichita Stănescu. Subiectivitatea lirică,* Bucureşti, Edit. Univers
Noailly (1990) = Michèle Noailly, *Le substantif épithète,* Paris, PUF
Ruwet (1982) = N. Ruwet, *Grammaire des insultes et autres études,* Paris, Le Seuil, p.239-313
Stan (1998)= Camelia Stan, *Gramatica numelor de acțiune din limba română,* teză de doctorat (în curs de apariție)
Touratier (2000) = Christian Touratier, *La sémantique,* Paris, Armand Colin

Surse:

DCR_2 = Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente,* ediția a II-a, Bucureşti, Edit. Logos, 1997
$DOOM^2$ = *Dicționar ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române,* ediție nouă (sub tipar)
Adameşteanu = Gabriela Adameşteanu, *Dimineața pierdută,* Bucureşti, Edit. Albatros, 1991
Creangă = Ion Creangă
Eminescu = Mihai Eminescu
Goma III = Paul Goma, *Jurnal de noapte-lungă,* Bucureşti, Edit. Nemira
Iorga = Nicolae Iorga, *Cugetări*
RLib = „România liberă", cotidian
RLit = „România literară", săptămânal
Zafiu = Rodica Zafiu, *Diversitate stilistică în româna actuală,* Edit. Universității Bucureşti, 2001

ASPECTS DE LA NOMINALISATION EN ROUMAIN ACTUEL.
FORMES ET COMPORTEMENT DE L'ADJECTIF NOMINALISE

(Résumé)

L'auteur présente trois modalités régulières (grammaticales) de nominalisation: l'infinitif "long", le "supin" nominal et l'adjectif nominalisé (y compris le participe passé). L'auteur décrit le mécanisme syntaxique et sémantique de la conversion dans tous les trois cas, en soulignant les différences entre les infinitifs "longs" et les "supins" nominaux.

En ce qui concerne les adjectifs et les participes passés nominaux, l'auteur suit, séparément, la nominalisation de l'adjectif qualificatif et celle de l'adjectif classificateur (relationnel), d'une part, et la nominalisation des participes passés, de l'autre, en observant les trais communs et leurs différences. L'auteur présente les limites du fait analysé (les participes passés non-adjectivables et non-nominalisables) et les effets de la nominalisation (l'ambiguïté en cas de l'ellipse de la tête nominale et le rôle du contexte linguistique ou situationnel pour résoudre l'équivoque). On examine, spécialement, l'usage des adjectifs "nominaux" en roumain actuel, leur comportement dans le langage standard et dans les langages spécialisés.

BDD-V3897 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)

BDD-V3897 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:57 UTC)